

XII დავის კანონები: I და II დავები

მარიამ ხოჯარია

სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასისტენტ-პროფესორი

<https://orcid.org/0000-0002-4798-5949>

I. ზოგადად, XII დავის კანონების შესახებ

Leges Duodecim Tabularum – XII დავის კანონები ძველი რომაული სამართლის ერთ-ერთი უძველესი და უმნიშვნელოვანესი ძეგლია,¹ შექმნილი დეცემვირთა, ანუ ათკაციანი კომისიის მიერ და ქრ. შობამდე 451-450 წლებით თარიღდება.² XII დავის კანონები საუკუნეების განმავლობაში რომაული საჯარო და კერძო სამართლის ძირითად წყაროდ მიიჩნეოდა.³ სახელწოდება დაკავშირებულია იმასთან, რომ კანონები ხის (ზოგი ვერსიით, სპილენძის) თორმეტ დაფაზე იყო დანერვილი.⁴ გადმოცემის თანახმად, ნებისმიერ პირს, რომელიც რომაელ მოქალაქეთა რიგებს უერთდებოდა, XII დავის კანონები

¹ იხ., Steinberg M., *The Twelve Tables and Their Origins: An Eighteenth-Century Debate*, *Journal of the History of Ideas*, Vol. 43, No. 3, 1982, 379-396; ქავთარია გ., *რომის ისტორია, თბილისი*, 2016.

² Guarido A., *Pagine di Diritto Romano*, IV, Napoli, 1994, 78; *Хрестоматия По Истории Древнего Мира*, Москва, 1953, 21.

³ Kuryłowicz M., Wiliński A., *Rzymskie Prawo Prywatne, Zarys Wykładu*, Warszawa, 2016, 36.

⁴ Tellegen-Couperus O., *A Short History of Roman Law*, Routledge, 1993, 20.

უნდა სცოდნოდა,⁵ რადგან უამისოდ შეუძლებელი იყო სამოქალაქო ფუნქციების განხორციელება, მით უფრო სამართლებრივი დავა ან უფლებებით სარგებლობა.

XII დაფის კანონები რომაელების სიბრძნის წყარო იყო. იგი ისწავლებოდა სკოლებში, მათი ცოდნა ყველა განათლებულ რომაელს მოეთხოვებოდა.⁶ ციცერონი ამბობდა: „ამ კანონებში ჩვენი უძველესი წარსულის მრავალფეროვნებაა მოცემული ... ნებისმიერმა ადამიანმა, ვისაც რომაული სამართლის წყაროების და საფუძვლების გაცნობა უნდა, XII დაფის კანონები უნდა შეისწავლოს“⁷.

II. XII დაფის კანონების შექმნა

XII დაფის კანონები ნათელ წარმოდგენას ქმნის ძველი ეპოქის რომაული სამართლებრივი ცნობიერების დონის შესახებ. ანტიკურ რომში პატრიციებსა და პლებებს შორის სოციალური და სამართლებრივი უთანასწორობა ძალზე მწვავე იყო. რექსებისა და რესპუბლიკის პერიოდის საწყის ეტაპზე რომაელებს შორის ურთიერთობა ჩვეულებითი სამართლით ხდებოდა.⁸ წესისამებრ, ჩვეულებითი სამართალი პატრიციული წარმომავლეობის მაგისტრატების გავლენით წყდებოდა, ბუნდოვანი საკითხებიც პატრიციების სასარგებლოდ განიმარტებოდა. შესაბამისად, აუცილებელი იყო მოქმედი სამართლებრივი ნორმების ცხადყოფა. ქრ. შობამდე 462 წელს პლემბის ტრიბუნმა ტერენტიუს არსამ წამოაყენა „კოდექსის“

⁵ Winkel L., *Roman Law and Its Intellectual Context*, in: *The Cambridge Companion to Roman Law*, Edited by D. Johnston, Cambridge University Press, 2015, 15.

⁶ ქავთარია გ., *რომის ისტორია*, თბილისი, 2016, 102.

⁷ Cicerone, *De Oratore*, I.44; *Хрестоматия по Истории Государство и Права зарубежных Стран*, Том 1, Древний Мир и Средние Века, Москва, 2007, 203.

⁸ Kuryłowicz M., *Prawo Rzymskie, Historia, Tradycja, Współczesność*, Lublin, 2013, 58; *Хрестоматия По Истории Древнего Мира*, Москва, 1953, 21; ქავთარია გ., *რომის ისტორია*, თბილისი, 2016, 101-102.

შემმუშავებელი კომისიის ინიციატივა, რასაც პატრიციები 8 წლის მანძილზე ეწინააღმდეგებოდნენ.⁹

საყოველთაოდ ცნობილი ვერსიის თანახმად, XII დაფის კანონები ორი კომისიის მიერ შეიქმნა; პირველი კომისია მხოლოდ პატრიციებისაგან იყო დაკომპლექტებული. დეცემვირთა, ანუ ათკაციანი კომისია (*Decemviri Legibus Scribundis*) გაემგზავრა ელადში იტალიის სამხრეთით მდებარე ბერძნული კოლონიების სამართლის გასაცნობად.¹⁰ ამ კომისიამ შეისწავლა ძველი ათენის კანონმდებლობა, უფრო კონკრეტულად კი სოლონის რეფორმები და შეადგინა ნორმები, რომლებიც ათ დაფაზე განათავსა.¹¹

მაღევე გაირკვა, აღნიშნული ნორმები ვერ აკმაყოფილებდა რომის ყველა მოქალაქის ინტერესებს, განსაკუთრებით პლებების საჭიროებებს. ამან მწვავე პოლიტიკური კონფლიქტი გამოიწვია, რის შედეგად გაგრძელდა მსჯელობა და მუშაობა ნორმებზე, ერთი წლის შემდეგ, ქრ. შობამდე 450 წელს, მეორე კომისიამ კანონებში შესწორებები შეიტანა.¹²

შესაძლოა, არ იყო სრულად კოდიფიცირებული სისტემა, მაგრამ XII დაფის კანონები ყველა მოქალაქის ინტერესების სამართლებრივი ქრილში დაცვისაკენ გადადგმულ პირველ ნაბიჯად მიიჩნევა.

მიუხედავად პატრიარქალური თემური გადმონაშთებისა, სამართლო განხილვებზე, პლებებმა პატრიციებთან მიმართებით ფორმალური თანასწორობა მიიღეს; ასევე მცირე დოზით პოლიტიკური უფლებებიც მოიპოვეს.¹³ ნებისმიერი მოქალაქისათვის, მიუხედავად სქესისა თუ სოციალური წარმომავლობისა, შესაძ-

⁹ Tellegen-Couperus O., *A Short History of Roman Law*, Routledge, 1993, 8.

¹⁰ იქვე.

¹¹ ქავთარია გ., რომის ისტორია, თბილისი, 2016, 101.

¹² Tellegen-Couperus O., *A Short History of Roman Law*, Routledge, 1993, 20; ქავთარია ქ., რომის ისტორია, თბილისი, 2016, 103.

¹³ Kuryłowicz M., Wiliński A., *Rzymskie Prawo Prywatne, Zarys Wykładu*, Warszawa, 2016, 37.

ლებელი გახდა უფლების კანონისმიერი დაცვის მექანიზმების გამოყენება.¹⁴ XII დაფის კანონები გამოირჩეოდა სამართლებრივი პროცედურების მკაცრი ფორმალიზმით, კანონის ზუსტი და სიტყვა-სიტყვითი დაცვით, და გარკვეული რიტუალიზაციით; ასევე ნორმების კაზუსტიკითა და პასუხისმგებლობის სიმკაცრით (მკვლელობის, ჯადოქრობისა თუ ქურდობისათვის).¹⁵ დიდი ყურადღება ეთმობოდა სახელმწიფოებრიობის საკითხს. ასე მაგალითად, მარციანუსის განმარტებით, XII დაფის კანონები რომის სახელმწიფოს ნემისმიერი სახით ღალატი მისი და მისი ოჯახის გაკიცხვასა და მოღალატის სიკვდილით დასჯას ითვალისწინებდა¹⁶.

სამწუხაროა, მაგრამ ფაქტია, რომ XII დაფის კანონები პირვანდელი სახით არ შემორჩენილა, ისინი გალების თავდასხმის შედეგად განადგურდა.¹⁷ ფრაგმენტების სახით გაბნეული იყო სხვადასხვა ავტორის, იურისტის, მწერლის, პოლიტიკური მოღვაწისა თუ მეცნიერის ნაშრომში.¹⁸ ამოკრეფილი და აღდგენილი იქნა ფრაგმენტულად.

III. მონასრიზმის სფერო

ძალიან საინტერესოა XII დაფის კანონების შინაარსი. შემონახული ფრაგმენტებიც კი მეტყველებენ იმ პერიოდის, ანუ ქრისტესშობამდელი ეპოქის, რომაელების მაღალ სამართლებრივ კულტურაზე. მასში სამართლის პრაქტიკულად ყველა სფეროს ძირითადი ინსტიტუტებია განხილული: პროცესუალური საკითხები, ნივთების კლასიფიკაცია, საკუთრების უფლების ინსტიტუტი, ხელშეკრულების ინსტიტუტი – მისი დადებისა და შე-

¹⁴ ქავთარია გ., რომის ისტორია, თბილისი, 2016, 101-102.

¹⁵ იქვე, 102.

¹⁶ იხ., Marcianus, D. 48, 4, 3.

¹⁷ Tellegen-Couperus O., A Short History of Roman Law, Routledge, 1993, 20.

¹⁸ ქავთარია გ., რომის ისტორია, თბილისი, 2016, 101.

წყვეტის პირობები, ქორწინების ინსტიტუტი – ნიშნობა, მზითევი, განქორწინება; მემკვიდრეობის სამართლიდან – სამკვიდროს მიღების წესი და პირობები და ა.შ.

IV. I დაფა

ანტიკურ რომში დიდი ყურადღება ექცეოდა პროცესუალურ საკითხებს და პირველი დაფაც სწორედ სასამართლოში გამოცხადების პროცედურებს განსაზღვრავს. როგორც წესი, ბრალდებული მომრიგებელი მოსამართლის (მაგისტრატის) წინაშე უნდა გამოცხადებულიყო; მის გამოცხადებას [მისვლას] ამონებდნენ მონმეები და თუ არ გამოცხადებოდა, მაშინ მოსარჩელეს უფლება ჰქონდა, ბრალდებულის წინააღმდეგ ფიზიკური ძალა გამოეყენებინა, ანუ თავად დაეჭირა და მოსამართლესთან მიეყვანა. აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ კანონმდებელი პირდაპირ უშვებდა მოსარჩელის მიერ ძალის გამოყენების შესაძლებლობას. თუმცა კანონი აკეთებდა დათქმას საპატიო გარემოებებზე მითითებით: თუ ბრალდებული ხანდაზმულობის, ავადმყოფობის ან სხვა მსგავსი მიზეზით ვერ გამოცხადდება სასამართლო პროცესზე, მაშინ მუშა-პირუტყვი ან ურემი უნდა გადასცეს. გადაჭრით შეუძლებელია ითქვას, მონმეები უნდა ყოფილიყვნენ ბრალდებულის არყოფნისას, დაკავებისას თუ ორივე შემთხვევაში. კანონით ასევე განისაზღვრებოდა სამართლებრივი დავის გადანყვეტის ვადები: თუ მხარეები ვერ შეთანხმდებიან, მაშინ ორივე მხარე შუადღემდე უნდა გამოცხადდეს ფორუმზე ან კომიციაზე და ორივემ იქ უნდა დაასაბუთოს თავისი პოზიციის მართებულობა. მაგისტრატს შუადღის შემდეგ უნდა გამოეტანა გადანყვეტილება და სასამართლო წარმოება მზის ჩასვლით სრულდებოდა.

I დღვა

თარგმანი

1. თუ სასამართლოში დაუძახეს, წავიდეს. თუ არ წავა, [მოსარჩელემ] მოწმე მოიხმოს. ამგვარად მისაღებია.
2. თუ მოპასუხე გაიქცევა ან შეეცდება გაიქცეს, ხელით დავაკავებ.
3. თუ ავადმყოფობის ან ხანდაზმულობის გამო მოიმიზეზებს წაუსვლელობას, მოპასუხეს მოსარჩელე მიიყვანს. თუ არ ისურვებს, [მოსარჩელე] არაა ვალდებული წაიყვანოს.
4. მფლობელი უზრუნველყოფს მფლობელს; პროლეტარი უზრუნველყოფს მოქალაქეს, რომელსაც [ეს] სურს.
5. [ვალდებულებისგან გათავისუფლებული და ვალდებულების არქმონე უფლებრივად თანასწორია]
6. იქ, სადაც ისინი [მხარეები] შეთანხმდებიან, [მოსამართლე] იღებს გადაწყვეტილებას.
7. [თუ მხარეები] შუადღემდე ვერც შეკრებაზე და ვერც ბაზარში ვერ შეთანხმდებიან, გადაწყვეტილების [მიღებას] ორივე ესწრება.
8. შუადღის შემდეგ მოსამართლე [გადაწყვეტილებას იღებს] დამსწრე [მხარის] სასარგებლოდ.
9. თუ ორივე მხარე ესწრება, მაშინ განხილვა უნდა დასრულდეს მზის ჩასვლამდე.
10. პროლეტარები, გადასახადის ამკრეფნი, მკურნალები... წადით ... მიჰყევით და ოცდახუთი ასსი და აზღვევინეთ...

V. II დღვა

დღემდე მოღწეული ფორმით მეორე დღვა ერთ-ერთი ყველაზე მცირე მოცულობისაა: შედგება სამი მუხლისაგან, რომლებიც ადგენენ სასამართლო გირავნობის ოდენობას სამართლებრივი დავის ობიექტიდან გამომდინარე. მითითებულია სასამართლო პროცესის გადადებასთან დაკავშირებული შესაძლო მიზეზები და გარემოე-

ბები. განსაზღვრულია მოწმის გამოძახების წესი და საამისოდ დადგენილი ვადა.

II ღაფა

თარგმანი

1. სარჩელის თანხა ნივთზე არის ორმოცდაათი ასსი ან ათასი ასსი; როგორც ეს XII დაფის კანონებითაა განსაზღვრული. თუ დავა ეხება თავისუფალ პირს, რაოდენ დაფასებულიც არ უნდა იყოს იგი, იმავე კანონით გათვალისწინებულია ორმოცდაათი ასსი.

2. მძიმე ავადმყოფობის ან უცხოელთან დავის შემთხვევაში... თუკი რომელიმე სასამართლოს განსახილველია... განხილვის დღე გადაიდება.

3. ვისი მოწმეობაც ვერ მოხერხდა, ყოველ მესამე დღეს მის [მოვალის] კართან იძახონ.

გამოყენებული სამეცნიერო ლიტერატურა

- ქავთარია გ., რომის ისტორია, თბილისი, 2016
- Steinberg M., The Twelve Tables and Their Origins: An Eighteenth-Century Debate, Journal of the History of Ideas, Vol. 43, No. 3, 1982
- Tellegen-Couperus O., A Short History of Roman Law, Routledge, 1993
- Winkel L., Roman Law and Its Intellectual Context, in: The Cambridge Companion to Roman Law, Edited by D. Johnston, Cambridge University Press, 2015
- Kuryłowicz M., Prawo Rzymskie, Historia, Tradycja, Współczesność, Lublin, 2013
- Kuryłowicz M., Wiliński A., Rzymskie Prawo Prywatne, Zarys Wykładu, Warszawa, 2016
- Guarido A., Pagine di Diritto Romano, IV, Napoli, 1994
- Хрестоматия по Истории Государство и Права зарубежных Стран, Том 1, Древний Мир и Средние Века, Москва, 2007
- Хрестоматия по Истории Древнего Мира, Москва, 1953

THE LAWS OF THE TWELVE TABLES: I AND II TABLES

MARIAM KHOPERIA

Associate Professor at Sulkhan-Saba Orbeliani University,
Assistant Professor at Ivane Javakishvili Tbilisi State
University

<https://orcid.org/0000-0002-4798-5949>

Abstract

The article overviews one of most ancient and important laws of ancient Rome – The Laws of the Twelve Tables (Lex Duodecim Tabularum). The paper is focused mostly on the first and second tables, they are translated from Latin to Georgian. This is the first translation of the original text. Translated was compared with the French, English and Italian versions of the laws.

Keywords: Roman Law, Twelve Tables, Customary Law.